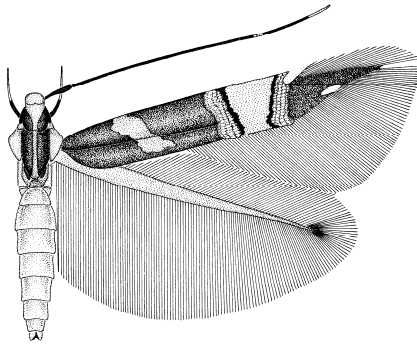

FRANJE

Jaargang 20 (39)

februari 2017

ISSN: 1388-4409

**Mededelingen uit de Secties “Snellen” en “Ter Haar” van de Nederlandse
Entomologische Vereniging**

Franje 20 (39) – februari 2017

Colofon

Franje is het gezamenlijke contactorgaan van de secties “Snellen” en “Ter Haar” van de Nederlandse Entomologische Vereniging en verschijnt twee maal per jaar.

Logo: *Cosmopterix zieglerella* door Sjaak Koster

Redactie: Maurice Jansen.

Redactieadres: Maurice Jansen, Appelgaard 9, 4033 JA Lienden. Tel: 0344-603758 (privé), 06-46318831 (werk); e-mail: m.g.m.jansen@nvwa.nl (werk); mgmjansen@gmail.com (privé)

Bestuur sectie Snellen:

E-mail: snellen@nev.nl

voorzitter: Tymo Muus, Hogewal 137, 8331 WP Steenwijk 06-20358505.

secretaris: Camiel Doorenweerd, Zonneveldstraat 10A, 2311 RV Leiden

penningmeester: Remco Vos, Minstreelpad 79, 3766 BS Soest

lid: Violet Middelman, Minstreelpad 79, 3766 BS Soest. Tel: 06-11268833

Bestuur sectie Ter Haar:

voorzitter: Siep Sinnema, Sparjeburd 29, 8409 CK Hemrik, tel: 0516-471222; e-mail: s.g.sinnema@online.nl

secretaris: Hans Groenewoud, Hatertseweg 620, 6535 ZZ Nijmegen, tel: 024-3541725; e-mail: groenewoud.en.devisser@gmail.com

penningmeester: Henk Stuurman, Het Dolomiet 15, 8255 BR Swifterbant, e-mail: henkstuurman@ziggo.nl

lid: Sandra Lamberts, Bergstraat 39, 1931 EN Egmond aan zee; tel: 06-57104851; e-mail: aam.lamberts@gmail.com

lid: Maurice Franssen, Van Lidth de Jeudelaan 3, 6703 JA Wageningen; tel. 0317-422940; e-mail: fransseq@xs4all.nl

Lidmaatschap voor leden van Snellen: € 9,- per jaar, bij voorkeur te voldoen op banknummer (IBAN) NL85 INGB 0006 6797 53 t.n.v. Sectie Snellen in Soest. Dit onder vermelding van ‘Contributie Snellen’ en het jaartal.

Foreign members can pay their yearly subscription of € 9,00 at the international banking account number (IBAN) NL85 INGB 0006 6797 53 t.n.v. Sectie Snellen in Soest (BIC code INGBNL2A).

Lidmaatschap voor leden van Ter Haar: € 12,- per jaar,

IBAN-nummer: NL 36 INGB 0004 3165 51 t.n.v. sectie Ter Haar, Swifterbant.

Website NEV: www.nev.nl.

Website Snellen: www.sectiesnellen.nl

Website Ter Haar: www.sectieterhaar.com

INHOUD

Camiel Doorenweerd: Verslag bijeenkomst Sectie Snellen op 5 november 2016.....	4
Hugo van der Wolf: Anton Cox (1948-2016)	5
Hans Huisman: Bijzondere soorten uit Ouddorp, de Wieden en de collectie Schreurs	10
Trees Kaizer: een vlinder in mijn tuin	11
Chris Snyers: Verspreiding van de vijgenskeleteermot in België en Nederland.	11
Wolfgang Wittland: <i>Delplanqueia dilutella</i> und <i>D. inscriptella</i>	12
Tymo Muus: Over <i>Cryptoblabes gnidiella</i>	13
Financieel overzicht Snellen	14
Hans Groenewoud: Verslag bijeenkomst Sectie Ter Haar op 8 oktober 2016	15
Sandra Lamberts: Een memoriam voor Anton Cox	16
Joke Stuurman: Ervaringen met de Heremiet in Thüringen.....	23
Klaas Kaag: Vlinder aan een touwtje.....	24
Frits Bink: <i>Hipparchia semele</i> (Heivlinder) baltst anders	24
Siep Sinnema: Verklaring van puddling bij <i>Papilio zalmoxis</i>	25
Maurice Franssen: Highlights” van het jaar 2016	26
Hans Huisman: Leuke soorten uit Wezep en Ouddorp.	27
Jeroen Voogd: Biologie en ecologie van de herfstspinner	28
Bijlage 1: Aanpassing reglement	30
Bijlage 2: Begroting Ter Haar 2017	31
Programma volgende bijeenkomst sectie Snellen	32
Programma volgende bijeenkomst sectie Ter Haar	33

Verslag bijeenkomst Sectie Snellen op 5 november 2016 te Schoonrewoerd

Camiel Doorenweerd

Er zijn 36 aanwezigen: Ben van As, Jan Asselbergs, Rudolf Bryner, Nico Dekker, Guus Dekkers, Louis van Deventer, Koen van Dijken, Maarten Eysker, Wim Gerritsen, Frans Groenen, Harry Groenink, Bert Groothedde, Marcel Hellers, Ico Hoogendoorn, Hans Huisman, Ramon Hulbosch, Trees Kaizer, Violet Middelman, Tymo Muus, Charles Naves, Erik van Nieukerken, Grace Nijland, Leo Poot, Carlo Schaefer, Jan Scheffers, Rudi Seliger, Chris Snyers, Gerrit Tuinstra, Zoë Vanstraelen, Remco Vos, Wolfgang Wittland, Hugo van der Wolf, Paul van Wonderen, Steve Wullaert, Kees Zwakhals, Jaap Zwier

Er zijn bij de bijeenkomst een aantal gasten uit Zwitserland, Duitsland en Luxemburg, welke zeer welkom worden geheten.

Huishoudelijk gedeelte

1. Opening en bespreking verslag voorjaar 2016

Het verslag van de vorige bijeenkomst en de faunistische mededelingen behoeven de volgende correcties:

- bladzijde 34: "verslag najaar 2015" moet zijn "verslag voorjaar 2015".
- bladzijde 47: leest "deze soort kwam tesamen voor met *Infurcitinea argentimaculella*" maar de aangeleverde tekst was "spinsels waren overeenkomstig met de genusgenoot *Infurcitinea argentimaculella*"; de beide soorten zijn niet tesamen gevonden.
- bladzijde 49: onderschrift bij Figuur 2 "*Lepidotarphius perornatellus*" moet zijn "*Lepidotarphius perornatellus*".
- bladzijde 55: onderschrift bij Figuur 22 "leg Helaerts" moet zijn "leg Heylaerts". De Foto's van figuur 21 en 22 zijn gemaakt door Cees Gielis.

2. Bestuursmededelingen intern

Afloop eerste bestuursperiode en vertrek secretaris

Komend voorjaar (2017) heeft het huidige bestuur er al weer een periode van drie jaar op zitten en is er ruimte voor verandering. Tymo, Remco en Violet gaan graag nog een periode aan, en eventueel aangesterkt met een nieuw lid en/of een wisseling van de functies. Aanmeldingen hier voor kunnen worden ingezonden aan snellen@nev.nl, uiterlijk drie weken voor de voorjaarsbijeenkomst van 2017. Camiel, de secretaris, heeft in oktober zijn doctorstitel behaald en gaat in 2017 in Hawaii werken. Om deze reden legt hij zijn functie neer. Camiel wordt hartelijk bedankt door het bestuur en alle aanwezigen, onder andere middels twee toepasselijke flessen drank. Camiel heeft zijn bestuurswerk altijd belonend gevonden en kan het iedereen aanraden.

Er wordt stilgestaan bij het overlijden van Anton Cox:

Anton Cox (1948 – 2016)

Hugo van der Wolf

Op 10 mei van dit jaar ontving ik een kaart met daarop een fraaie afbeelding van de mij welbekende vlinder *Coleophora coxi*. De binnenkant van de kaart was minder fraai: het was het overlijdensbericht van Anton Cox. Dit was een schok en totaal onverwacht: enkele weken tevoren was hij nog bij mij thuis en vertelde hij opgewekt over zijn plannen voor het komende jaar.

Mijn eerste ontmoeting met Anton was in 1965. Ik was pas verhuisd naar Eindhoven. Op een dag stond er een jongeman voor mijn deur die zich voorstelde als Anton Cox. Hij was scholier, had gehoord dat ik vlinders verzamelde en nu kwam hij even langs. Dat was het begin van een lange reeks ontmoetingen; bij elkaar thuis, op vergaderingen van de NEV Afdeling Zuid en in het veld. Ik herinner mij een NEV excursie in Zuid Limburg waar ik met verbazing zag hoe energiek Anton zocht naar de weegbreebeer *Parasemia plantaginis* (Linnaeus). Diezelfde energieke verzamelingsdrift zag ik ook vele jaren later, toen we samen verzamelden in het Valdevecar bij Albarracin, Spanje. Toen kwam ik erachter hoe het kwam dat hij een drukke baan als ziekenhuisarts en een gezin kon combineren met langdurige nachtvangsten: hij had genoeg aan vier uur slaap.

Anton was een rasechte verzamelaar. Zijn verzameling groeide en groeide. Hij determineerde op het oog. Toen hij ook microlepidoptera begon te verzamelen liet hij de determinaties over aan specialisten. Microscoperen en genitalliën prepareren konden hem niet bekoren. Publiceren deed hij met mate. Hij was in de eerste plaats verzamelaar.

Anton overleed op 5 mei 2016. Bij de uitvaartdienst bleek dat hij zijn energie evenzeer inzette voor zijn patienten en voor sociale activiteiten. Vertegenwoordigers van allerlei organisaties waren aanwezig om Anton lof toe te zwaaien.

Het overlijden van Anton moet voor zijn vrouw Carla en zijn drie zoons en schoondochters, en zijn kleinkinderen een groot gemis zijn. Ook wij zullen hem missen, op onze vergaderingen en soms in het veld.

35-jarig bestaan van de sectie

Er wordt kort stil gestaan bij het feit dat de sectie 35 jaar bestaat. Buiten dat ze nog steeds bestaat, gaat het ook nog eens goed met de sectie. Het aantal leden groeit, financieel is de situatie stabiel en we hebben twee maal per jaar een goed gevulde bijeenkomst waar we van elkaar leren. De zaal reageert met een applaus, en de verjaardag wordt gevierd met gebakjes tijdens de pauze.

Ledenbestand

We heten de volgende nieuwe mensen welkom: Jurrien van Deijk, Jacos Jes, Reinder Wijma en Gerard van Leeuwen. Dirk de Haan heeft zich afgemeld als lid. Tot onze spijt zullen we een bekend lid moeten missen, en dan voor altijd: Anton Cox is niet meer onder ons. Anton was bij de oprichting van sectie en behoorde tot de vaste Snellen leden. Op 5 mei 2016 overleed hij na een medische ingreep. Hij laat een collectie van ruim 350.000 vlinders achter, een levenswerk. Het bestuur heeft Hugo van der Wolf bereid gevonden om met ons stil te staan bij dit verlies tijdens het middagprogramma.

Beschouwing van de weekendexcursie in Giethoorn

In het laatste weekend van juni vond de weekendexcursie van de secties plaats in Giethoorn. Er waren ongeveer 35 deelnemers, waaronder een aantal nieuwe leden. Bijzondere waarnemingen waren onder andere *Celaena haworthii* (Curtis) wollegras-uil, *Ecliptopera capitata* (Herrich-Schäffer), springzaadspanner, *Nascia ciliaris* (Hübner), moerasduiveltje, *Agonopterix angelicella* (Hübner) moeraskaartmot, *Gelechia muscosella* (Zeller), donkere haakpalpmot en *Acleris lorquiniana* (Duponchel) satijnboogbladroller. Het heideterrein van Havelte leverde een waarneming van *Argyresthia praecocella* (Zeller), de zilverpedaalmot op, alleen is deze herroepen omdat het bleek te gaan om een egaal gekleurde *A. brockeella* (Hübner) of *A. goedartella* (Linnaeus). De dikke mist in de nogal vochtige terreinen speelde af en toe parten. Het bestuur bedankt Siep Sinnema, Gerrit Padding en Gerrit Tuinstra voor de organisatie.

Weekendexcursie 2017

Het lijkt helaas een jaarlijks terugkerend fenomeen, de organisatie van de weekendexcursie is lastig rond te krijgen. In 2015 hebben we het idee verkend om een excursie in 2016 in België te houden, georganiseerd door Steve Wullaert. Er was toen echter te weinig tijd om een en ander rond te krijgen, en Ter Haar wilde dit eerst aan haar leden voorleggen. In de reglementen van Ter Haar staat dat de excursie in de regel in Nederland is, maar afgelopen bijeenkomst hebben zij de regels aangepast om buitenlandse excursies mogelijk te maken. Steve heeft echter aangegeven voor 2017 geen ruimte meer te hebben om een Snellen excursie te organiseren. Uit een snelle rondvraag door de zaal blijkt dat er ook geen andere aanwezigen zijn die de excursie willen of kunnen organiseren. Het bestuur gaat nu de optie bekijken of zij een overnachtingsplek kunnen regelen, en Steve de vergunningen kan regelen, zodat er met gezamenlijke inspanning toch een Belgische excursie in 2017 kan komen.

Kleine studiedagen

Een aantal leden heeft aangegeven behoefte te hebben aan extra activiteiten. Tymo wil daarom komend jaar – waar nodig met hulp – bijeenkomen om te werken aan diverse thema's in kleine groepjes (ca vijf mensen). Een locatie volgt nog, maar de geplande studiedagen tot nu toe:

- 11 februari 2017: Genitaalprepareren (eigen binoculair meebrengen) in samenwerking met Koen van Dijken
- 1 april 2017: Vlinders prepareren
- 17 september 2017: Studiedag *Caloptilia* sp.

Franje 20 (39) – februari 2017

- 26 november 2017: Studiedag Elachistidae

Hopelijk doet dit voorbeeld volgen! Frans Groenen geeft direct al aan dat hij graag in februari een dergelijke dag voor bladrollers wil doen.

Determinatiedag

Voor een grotere determinatiedag kunnen we in 2017 gebruik maken van faciliteiten van Naturalis. Naturalis wil, nu de zaterdag-openstellingen niet meer door gaan, in 2017 in samenwerking met de secties determineerdagen organiseren. Luc Willemse, hoofd van de afdeling collectie entomologie aldaar, heeft ons daarover een brief gezonden. Als we daarbij aanhaken, hebben we een gratis locatie, microscopen en wordt vlindermateriaal voor ons klaargezet. Concreet komt het op het volgende neer: Naturalis vraagt u om materiaal mee te nemen en kan waar nodig ongedetermineerd materiaal uit de collectie beschikbaar stellen voor amateurs om dit alles op naam te brengen. De locatie is nog niet definitief maar het lijkt erop dat dit in de procesruimtes in de tijdelijke kantoorhuisvesting van Naturalis georganiseerd kan worden (= Vondellaan 55, Leiden. Op loopafstand van Leiden CS maar parkeren is lastig).

Verandering locatie bijeenkomsten Snellen

Het bestuur heeft zich deze zomer beraad over mogelijke nieuwe vergaderlocaties. Argumenten voor een verandering zijn onder andere:

- de bereikbaarheid voor nieuwe/aan OV gebonden leden
- de kosten van de Schaapskooi zijn per ingang van heden met 33% toegenomen. Dit vraagt 50 euro per jaar extra van de kas.

Er zijn diverse ‘goedkopere’ vergaderlocaties zoals centraal gelegen buurthuizen, maar het bestuur vond vooral een optie in Amersfoort, het Groene Huis genaamd, erg aantrekkelijk. Het Groene Huis is gelegen in landgoed Schothorst en biedt plaats voor maximaal 80 personen. Met een tegenprestatie, bijvoorbeeld het begeleiden van een nationale nachtvlinderavond of een excursie, kunnen we er gratis gebruik van maken. Er zijn simpele binoculairs beschikbaar en de omgeving leent zich bij uitstek voor kleine excursies. Vanaf het station is het een half uurtje lopen, op de fiets 10 minuten. Er lopen drie buslijnen van het station langs park Schothorst. Er is meer parkeergelegenheid dan bij de Schaapskooi. De verandering is nog niet met Ter Haar overlegd, maar aangezien we voorlopig van plan zijn om hetzelfde ritme aan te houden voor de bijeenkomsten willen we het op die manier mogelijk houden voor leden om naar de bijeenkomsten van beide secties te gaan. Aangezien de zaal positief reageert op dit voorstel zal de eerstvolgende bijeenkomst in februari 2017 in Amersfoort zijn!

De bijeenkomsten in 2017 zullen plaatsvinden op:
zaterdag 25 februari 2017 & zaterdag 14 oktober 2017
in het Groene Huis te Amersfoort

3. Bestuursmededelingen extern

NEV cursussen

De NEV organiseert een serie beginnerscursussen en vraagt de secties om daarin een leidende rol te spelen. De NEV kondigt deze cursussen aan en biedt waar nodig extra ondersteuning. Het doel is om belangstellenden naar de vereniging te loodsen, maar ook leden bekend te maken met secties waar specifiek gekeken wordt naar een insectengroep. De vraag is concreet of wij een cursusdag vlinders kunnen organiseren samen met Ter Haar. Siep Sinnema heeft aangegeven dat Ter Haar komend voorjaar graag samen met Snellen een cursus vlinders wil organiseren. Het is niet de bedoeling dat deze cursussen of studiedagen zich al direct toespitsen op één familie; het gaat tenslotte echt om de beginner. Wij zijn daarom op korte termijn op zoek naar mensen die dit mede willen organiseren en het leuk vinden om wat over de hobby te vertellen. Dit kan van alles zijn; vangmethoden, systematiek, hoe determineer je, etc. Lijkt het je wat, meld je dan aub bij het bestuur!

Verzoek van gebruikers Microlepidoptera.nl

De secretaris heeft van een aantal leden [Jaap Zwier, Hans Huisman, Siep Sinnema, Stieneke Bontsema, Henk Stuurman] een verzoek gekregen of we kunnen kijken of het mogelijk is dat Snellen (een deel van) de kosten van microlepidoptera.nl op zich neemt. Het idee is dat het voor de leden een belangrijke website is en het niet terecht is dat alle kosten bij een particulier terecht komen. In tegenstelling tot kleinevlinders.nl, een initiatief van TINEA, ontvangt Microlepidoptera.nl verder geen financiële steun. Tymo is beheerder van microlepidoptera.nl en waardeert het verzoek zeer. De website is sinds nu bijna tien jaar in de lucht en Sifra Corver en Tymo hebben tot de dag van vandaag elk jaar een wissel van betaling, die lang 69 euro per jaar betrof, maar nu gestegen is naar bijna 90 euro. Al meerdere jaren bestaat de wens om een ICT-bedrijf de website zo te laten moderniseren dat het onderhoud en het beheer rigoureuus wordt aangepakt en dit vaak specialistische ICT-werk niet blijft liggen bij Tymo. Dit zal echter om een groter, incidenteel, bedrag gaan. De aanwezigen opperen dat het een idee is om te vragen of de UES wat kan bijdragen, of eventueel het Prins Bernhard cultuur fonds. Voor die laatste is het wel nodig dat microlepidoptera.nl ondergebracht wordt onder een stichting, wat volgens de aanwezigen wellicht sowieso wenselijk is. Het bestuur gaat kijken wat de mogelijkheden zijn, in overleg met Tymo en Sifra.

EIS Insecten voor Plantenliefhebbers

EIS organiseert op 28 januari een 'Insectendag voor plantenliefhebbers'. Deze dag is voor iedereen gratis toegankelijk en vermoedelijk voor de leden interessant. De dag vindt plaats in Vergadercentrum Domstad op tien minuten lopen van Utrecht. Zie voor het volledige programma <http://www.eis-nederland.nl/eisdag>

Planten en insecten hebben een nauwe relatie. Veel planten zijn afhankelijk van insecten voor bestuiving maar nog veel meer insecten zijn afhankelijk van planten voor hun voedsel. Die voedselrelaties zijn nauw en honderden in Nederland voorkomende insecten zijn afhankelijk van slechts een of enkele planten. Sommige planten worden door insecten met rust gelaten terwijl andere heel populair zijn en een eigen mini-ecosysteem

vormen. De afgelopen jaren is duidelijk geworden dat het langzamerhand minder slecht gaat met de Nederlandse natuur. Twee groepen lijken het echter onverminderd slecht te doen: vlinders en bijen. Is het toeval dat deze beide een directe voedselrelatie met planten hebben? Op deze studiedag staat de relatie tussen planten en insecten centraal en proberen we een beeld te krijgen van hoe planten de verspreiding en trend van insecten bepalen.

Materiaal van de buxusmot

Marja van der Straten heeft ons verzocht het volgende met de leden te delen. Een promovendus aan de French National Institute for Agricultural Research, Audrey Bras, is op zoek naar materiaal van *Cydalima perspectalis* (Walker), de buxusmot, uit heel Europa. Begin augustus kwam ze naar Nederland om zelf te verzamelen, maar ontvangt daarnaast graag materiaal uit het hele land. In het bijzonder is zij geïnteresseerd in materiaal van beginnende populaties. Ook wil zij graag materiaal uit Noord-Nederland (bv. Groningen) ontvangen, omdat dit zeer noordelijke vondsten betreft. Zowel rupsen als motten zijn welkom. Aangezien alleen het DNA nodig is, kan ook alleen één poot opgestuurd worden, indien men het exemplaar graag zelf wil houden. Per locatie zijn max. vijf exemplaren voldoende. De rupsen kunnen levend of dood ingestuurd worden (doden kan bijvoorbeeld in de vriezer; heeft u 70% alcohol beschikbaar (bv. ontsmettingsalcohol) dan graag daarin doen; zo niet, dan droog insturen). Motten of pootjes kunnen droog ingestuurd worden of in 70% alcohol. Bij de exemplaren graag vermelden

* de datum van de vangst

* de locatie

* specificatie van de locatie: bv. tuinplant, tuincentrum, in een stad, in de vrije natuur, etc.

Men kan zich wenden tot Marja voor meer informatie: m.j.vanderstraten@nvw.nl

Uit de reacties van de zaal blijkt dat iedereen de populaties buxusmot goed in de gaten houdt in de eigen regio. In sommige gebieden en tuincentra is de soort opvallend afwezig, op andere plekken dit jaar voor het eerst gezien (Zaanse Schans). Ook zitten er grote verschillen tussen de ratio's van de verschillende kleurvarianten, met soms wel 1/3 donkere exemplaren (Trees Kaizer, Amsterdam).

Ontwikkelingen binnen de WVF en De Vlinderstichting

Als bestuur staan wij stil bij twee belangrijke veranderingen in de 'structuur' van de WVF en de Vlinderstichting. Om te beginnen bij de Vlinderstichting: Jurriën van Deijk heeft eerder dit jaar Ties Huijgens opgevolgd. Hij zal het aanspreekpunt zijn van de nachtvlinderwerkgroep van de VS. De voorzitter heeft al eerder kennis mogen maken met Jurriën, die bovendien ook oog heeft voor micro's. Jurriën is lid geworden van Snellen en hij zal zich dadelijk aan jullie introduceren. Een tweede grote ontwikkeling gaat vooral de WVF aan. Willem Ellis heeft acuut hinder ondervonden van zijn ogen en daarom is het beheer van NOCTUA overgedragen aan de Vlinderstichting. Willem zijn ogen zijn onderhand aan de beterende hand. De ontwikkelingen gingen dusdanig snel dat de vertegenwoordiger van Snellen, John van Roosmalen, zich heeft teruggetrokken. Het bestuur heeft achteraf vernomen dat de data van NOCTUA geleidelijk zal worden

geïntegreerd in het systeem van De Vlinderstichting. Jurriën licht de veranderingen toe aan de hand van een presentatie. Hieruit blijkt dat er netto, qua service en manier van aanleveren van data, gelukkig weinig verandert. De Vlinderstichting zal verschillende statistieken die Willem heeft ontwikkeld verder automatiseren, zodat deze sneller op bijvoorbeeld websites beschikbaar zullen komen. De zaal reageert positief; het belangrijkste is dat aangeleverde data goed beheerd en gebruikt worden. Men voorziet dat in de toekomst er ook integratie zal zijn met de database van Tinea. Er wordt wel benadrukt dat een database alleen waarde heeft als de determinaties goed gecontroleerd zijn. Hier ligt een belangrijke rol voor de leden van de sectie.

Waarnemingen kunnen vanaf nu opgestuurd worden naar:
jurrien.vandijk@vlinderstichting.nl

Faunistische mededelingen

Bijzondere soorten uit Ouddorp, de Wieden en de collectie Schreurs

Hans Huisman

Hans laat als eerste vlinder *Scrobipalpa artemisiella* (Treitschke), het fijn zandvleugeltje, zien. Het dier is gevangen in Ouddorp, Prinsenhof, 5.viii.2015, op licht. De wetenschappelijke naam is verwarrend, want de rups leeft niet op *Artemisia*, maar vooral op tijm (*Thymus*). Het is een van onze kleinere *Scrobipalpa*-soorten, fijn bruinachtig grijs gekleurd met enkele heel vage zwarte overlangse vegen of streepjes. Moeilijk te herkennen, zeker als men niet op de vlinder bedacht is. Snellen weet over de soort te melden dat hij geregeld gevonden wordt op duin- en heidegronden, waar de voedselplant voorkomt. De vlinder is sterk achteruit gegaan, meer dan de teruggang van het areaal van de tijm in ons land, lijkt het. In de 20ste eeuw is *S. artemisiella* alleen gevonden in het duingebied van Egmond en de wijdere omgeving, plaatselijk talrijk.

Op Goeree is er één gebied dat min of meer lijkt op het zeedorpenlandschap, nl. de Oostduinen, een oude duinweide met pleksgewijs veel tijm. Hier wordt *Coleophora lixella* Zeller, de gouden sikkelkokermot, nog geregeld gevonden en vroeger ook *Hadena albimacula* (Borkhausen), de witvlek-silene-uil. Merkwaardig genoeg is de vlinder echter niet hier gevangen, maar in het schurvelingengebied van Ouddorp. Het ziet er in ieder geval naar uit dat *S. artemisiella* zich ook op Goeree heeft weten te handhaven, al is het dan waarschijnlijk in heel laag aantal.

Ook nieuw voor Ouddorp is *Cydalima perspectalis* (Walker) de buxusmot. Een spectaculaire micro, maar landelijk gezien geen zeldzaamheid meer. Blijkbaar heeft het dier nu ook Ouddorp bereikt. Niet verwonderlijk, want er waren al heel wat vindplaatsen op Voorne en de Hoeksewaard. Wezep is tot nu toe nog vrij gebleven.

Dan een vlinder die ik aantrof in de collectie Schreurs. Arnold heeft nogal wat *Depressaria's* verzameld op de Wrakelberg, meest *Depressaria pulcherrimella* Stainton

en *D. douglasella* Stainton en een enkele maal *Depressaria albipunctella* (Denis & Schiffermüller). Er stond in zijn verzameling een exemplaar tussen dat afweek. Ik dacht aan *D. sordidatella* Tengström, maar bij genitaliseren bleek het een mannetje van *D. olerella* Zeller. Achteraf gezien had ik dit moeten vermoeden, want het dier is lichter bruin met een vaag roodachtige tint, een geknikte dwarslijn en twee witte stippen op de voorvleugel. Dat alles past niet bij *D. sordidatella*. Op de website Microlepidoptera.nl wordt voor *D. olerella* de naam oranje witstipplatlijfje gebruikt. Een mond vol, maar het geeft de belangrijkste kenmerken wel weer.

Dit is natuurlijk een hele leuke vondst, meer dan honderd jaar na de waarneming van de twee wijfjes, die in de vorige Snellenvergadering zijn besproken. En dus ook een mooie aanvulling van onze kennis van de verspreiding in onze regio.

De rups leeft op duizendblad (*Achillea millefolium*), dus wat dat betreft zijn nieuwe vangsten in ons land niet onmogelijk.

Tot slot wordt een exemplaar getoond van *Acleris lorquiniana* (Duponchel) (f. *uliginosana*), de satijnboogbladroller, gevangen tijdens de zomerexcursie van Snellen in de Wieden. We stonden op 24.vi.2016 met drie schermen in Sint Jansklooster en op één ervan, dat van Ben Sleeman, kwam één exemplaar van deze erg zeldzame bladroller. Er zijn maar heel weinig vindplaatsen van deze vlinder, die op kattestaart (*Lythrum salicaria*) leeft, uit ons land bekend: twee uit het moerasgebied van Overijssel/Friesland, nl. Wolvega en Nijetrijne, enkele min of meer recente vondsten uit de moerassige gebieden van Noord-Holland in de Zaanstreek en rond Amsterdam en verder o.a. van Kortenhoef.

Trees Kaizer- Een vlinder in mijn tuin

In 2016 ving ik in mijn tuin te Oud Osdorp in Amsterdam Autostichidae (dominomotten) op licht op 6.vi. één ex, 24.vii, twee ex en 7.ix. één ex. Ik ging uit van *Oegoconia caradjai* Popescu-Gorj & Capuse, zwaveldominomot, maar begreep later dat dat heel niet zeker is. Ik heb een exemplaar bewaard en dat heeft Tymo meegenomen ter controle. Volgend seizoen zal ik alle exemplaren bewaren die ik vang.

Verspreiding van de vijgenskeleteermot - *Choreutis nemorana* in België en Nederland

Chris Snyers

De vijgenskeleteermot is een van oorsprong mediterrane soort die nu in zowat heel West-Europa voorkomt (De Prins et al. 2014) en waarvan ik de verspreiding in België en Nederland even onder de loep heb genomen.

Verspreiding in België

De eerste melding voor België kwam op 9.ix.2009 in de omgeving van Luik, waar één imago werd waargenomen. Het duurde tot in september 2012 voor de volgende waarneming kwam. Dat was te Visé ten noorden van Luik waar enkel zwaar aangetaste vijgenbomen (*Ficus carica*) werden gevonden. Het bleek om een gevestigde populatie te

gaan. Ook in 2013 was de soort er aanwezig. Op 29.vi.2015 kwam dan een waarneming vanuit de omgeving van Brussel, waar zo bleek een oude vijgenboom een populatie herbergde met als gevolg vanaf toen regelmatig nieuwe waarnemingen als imago of als rups in de omgeving.

Op 15.viii.2016 zag ik te Antwerpen op een kleine vijgenboom in de Botanische tuin een imago en enkele rupsen. Maar ik was niet de enige die dag die de soort vond want in de omgeving van Dendermonde, op zo'n 25 km van Antwerpen, zag Ruben Meert ook een aangetaste boom en enkele dagen later was het weer prijs voor hem, ditmaal nabij Bergen. Het mag duidelijk zijn dat de soort aan een opmars vanuit het zuiden bezig is.

Verspreiding in Nederland

Voor Nederland zie ik slechts een waarnemingsplaats, nl. bij Maastricht vanaf 2012. Hier is het wel vrij duidelijk dat de vindplaats die op ongeveer tien km van de Belgische vaste populatie gelegen is daarvan een gevolg is. En gezien de herhaalde waarnemingen, is het ook goed mogelijk dat er hier ergens een populatie aanwezig is.

Levenscyclus

In Antwerpen legden we de fenologie vast aan de hand van de vraat en waarnemingen van rupsen en imago's. De overwinterende imago's die in oktober-november uitkomen gaan vanaf april-mei eitjes leggen. Daaruit groeit een generatie die eind juni-begin juli vliegt. Tegen eind augustus vloog de tweede generatie om dan in oktober en november de overwinterende derde generatie te laten uitvliegen. Dit komt zeer goed overeen met wat in de literatuur te vinden is. Het zachtere klimaat draagt zeker bij aan de noordelijke uitbreiding van vijgenbomen als ornamentale of verwilderde plant.

Literatuur

De Prins W, Baugnée J, Georis A, Spronck R & Spronck R 2014. *Choreutis nemorana* (Lepidoptera: Choreutidae) well established in Belgium. *Phegea* 42: 29-32.

Delplanqueia dilutella* und *D. inscriptella

Wolfgang Wittland

Von *Delplanqueia dilutella* (Dennis & Schiffermüller) und *Delplanqueia inscriptella* (Duponchel) (Fig. 4), die bei Leraut (2014) als bona species definiert sind, werden die Imagines und die männlichen und weiblichen Genitalien vorgestellt und die Unterscheidungsmerkmale erklärt. Da beide Arten lange unter dem Taxon "*Pempeliella dilutella* (Dennis & Schiffermüller)" nicht unterschieden wurden, finden sich Angaben zur Verbreitung aus den letzten Jahrzehnten nur unter diesem Namen.

Die Auswertung von Sammlungsbeständen aus dem Arbeitsgebiet Rheinisch-Westfälischer Lepidopterologen (Nordrhein-Westfalen und Teile der Bundesländer Niedersachsen, Hessen, Rheinland-Pfalz und Saarland, (vergleiche MELANARGIA 28: 74-82) hat ergeben, dass vom Mosel-Tal an nordwärts bislang nur *D. inscriptella* gefunden wurde. Aus dem südlicher gelegenen Nahe-Tal liegen dagegen ausschließlich *D. dilutella* vor.

Da die Verbreitungskarte der Niederlande bei Kuchlein (1993) Funde von "*Pempeliella dilutella*" zeigt, entsteht die Frage, ob sich die Nachweise auf *D. dilutella* oder *D. inscriptella* oder beide Arten beziehen.

[Wolfgang vertelt over het genus *Delplanqueia*, die in Nederland met één soort vertegenwoordigd is: *D. dilutella*, kleine tijmlichtmot. Op meerdere plaatsen in Europa is gebleken dat deze soort een lastig duo vormt met *D. inscriptella*. Het voorkomen van beide soorten in de nabijheid van Nederland werd bevestigd voor zowel de Britse eilanden als Noordrijn-Westfalen (Duitsland). Beide soorten leven als rups op tijm (*Thymus*). *D. dilutella* is in Nederland sterk afgenomen en is hooguit nog bekend van enkele vindplaatsen uit Zuid-Limburg. Het is echter nu de vraag met welke soort of soorten we te maken hebben in ons land. Wolfgang presenteert zijn bevindingen aan de hand van zijn artikel (Wittland en Seliger, 2016). Goed getekende exemplaren van de vlinders zijn indicatief van elkaar te scheiden door te letten op mate waarin een roodbruine tint aanwezig is: *D. inscriptella* oogt vaak roodbruin en kent minder contrast in tegenstelling tot *D. dilutella* die wat meer wit aangezette banden bezit. Laatstgenoemde soort is ook vaak wat bruiner. De soorten zijn het best van elkaar te scheiden aan de hand van de genitaliën: mannetjes van *D. dilutella* hebben aanzienlijk minder smalle en spitsere cornuti in de aedaegus dan bij *D. inscriptella*; bij de vrouwtjes is dit onderscheid lastiger gebleken.]

Literatuur

Kuchlein JH 1993. De kleine vlinders – handboek voor de faunistiek van de Nederlandse microlepidoptera. 1-715. Pudoc.

Leraut P 2014. Moths of Europe 4: Pyralids 2 NAP Editions, 1-442.

Wittland W & Seliger R 2016. *Delplanqueia dilutella* (DENIS & SCHIFFERMÜLLER, 1775) und *Delplanqueia inscriptella* (DUPONCHEL, 1836) in Nordrhein-Westfalen und Rheinland-Pfalz mit Anmerkungen zur Gesamtverbreitung (Lep., Pyralidae, Phycitinae). *Melanargia* 28: 74-82.

Over *Cryptoblabes gnidiella*

Tymo Muus

Namens Jaap Zwier laat Tymo een interessante exoot zien die Jaap had meegebracht in een doosje met ongedetermineerde micro's. Een als een *Ephestia* ogend dier bleek *Cryptoblabes gnidiella* (Millière), citruslichtmot, te moeten heten. Deze werd binnenshuis verzameld op 6 xii 2015 te Zelhem. Het dier is bij voldoende licht duidelijk roodbruiner gekleurd en kent in tegenstelling tot *Ephestia*'s e.d. een meer lobvormige uitstulping in de ondervleugelapex. Het betreft een importinsect van de citrusvruchten (*Citrus*). Mogelijk had Jaap op dat moment ook sinaasappels of mandarijnen in huis. Waarnemingen uit de bekende databases zijn schaars: er zijn enkele waarnemingen uit Rotterdam, Groningen en Venlo uit de jaren zestig en hierna is de soort nog in

Franje 20 (39) – februari 2017

Amsterdam (1970) en Zwolle (1981) gevonden. Het ligt voor de hand dat dit dier Nederland veel vaker heeft weten te bereiken.

Snellen - Financieel jaaroverzicht 2016 en begroting 2017

Financieel jaaroverzicht 2016

Inkomsten	Begroot	Werkelijk	Uitgaven	Begroot	Werkelijk
Contributies	612,00	1.017,00	Zaalhuur	150,00	155,00
Rente		5,66	Kosten Fran je	250,00	264,96
Giften		10,00	(Reis)kosten bestuur	200,00	142,92
			Bankkosten	100,00	120,26
			Overige kosten	75,00	48,64
			Website	20,00	16,98
	612,00	1.032,66		795,00	748,76
Positief Resultaat		283,90			
Beginsaldo Bank		1.712,15	Eindsaldo Bank		1.946,00
Beginsaldo Kas		38,00	Eindsaldo Kas		88,05
		1.750,15			2034,05
Mutatie Liquide	middelen	283,90			

Begroting 2017

Inkomsten	Begroot 2017	Werkelijk 2016	Uitgaven	Begroot 2017	Werkelijk 2016
Contributies	819,00	792,00	Zaalhuur	100,00	155,00
Rente		5,66	Kosten Fran je	275,00	264,96
Giften		10,00	(Reis)kosten bestuur	150,00	142,92
			Bankkosten	125,00	120,26
			Overige kosten	75,00	48,64
			Website	20,00	16,98
			Resultaat	74,00	58,90
	819,00	807,66		819,00	807,66

Per 1-1-2016 89 betalende leden € 792,00; Per 1-1-2017 91 betalende leden € 819,00.
Gemeente Amersfoort vraagt geen huur voor het gebruik van de zaal, het gebruik is 'om niet'. Wel een bedrag opgenomen mocht de tegenprestatie niet uitgevoerd kunnen worden.

Verslag bijeenkomst sectie Ter Haar op 8 oktober 2016 te Schoonrewoerd

Hans Groenewoud

Aanwezig

Gerard Bergsma, Frits Bink, Jan Jaap Boehlé, Stieneke Bontsema, Guus Dekkers, Jurriën van Deijk, Maarten Eijssker, Willem Ellis, Maurice Franssen, Wim Gerritsen, Cees Gielis, Hans Groenewoud, Carel ten Ham, Hans Huisman, Maurice Jansen, Dity Jongsmakuiipers, Klaas Kaag, Trees Kaizer, Maja de Keijzer, Sandra Lamberts, Violet Middelman, Charles Naves, Willem Oosterhof, Leo Poot, Andy Saunders, Jan Scheffers, Johan Schipperen, Siep Sinnema, Jannie Sinnema-Bloemen, Henk Stuurman, Joke Stuurman-Huitema, Gerrit Tuinstra, Remco Vos, Reinder Wijma, Natalia Zacarias,

Afwezig met bericht van verhindering: (16 personen)

Ernest van Asseldonk, Hans Bijl, Tineke Cramer, Ab Goutbeek, Dick en Mathilde Groenendijk, Bert Groothekke, Abel Jagersma, Wiebe Poppe, Frans Post, Peter Rooij, Lothar Rutten, Piet van Son, Jeroen Voogd, Arnold Wijker en Jaap Zwier.

Nieuwe leden: We zijn blij dat we maar liefst 6 nieuwe leden mogen verwelkomen: Berthil Bosch, Jurriën van Deijk, Bas van de Meulengraaf, Naomi Oosterhof, Reinder Wijma en Natalia Wijma-Zacaria.

Opening van de vergadering door de voorzitter:

Siep Sinnema heet iedereen welkom op deze najaarsbijeenkomst van Ter Haar. Hij wijst er op dat dit jaar is gebleken dat nachtvlinders zomaar het wereldnieuws kunnen halen. Tijdens de EK finale voetbal in Parijs tussen Frankrijk en Portugal bleek het stadion Stade de France naast de voetballers en toeschouwers ook vele duizenden (?) gammauilen te bevatten. En ze bleken zeer dorstig want ze schroomden niet om bij Cristiano Ronaldo op zijn gezicht te gaan zitten om zijn zweet op te zuigen. Over de officieel opgegeven reden van hun aanwezigheid valt te twisten (lampen van het stadion waren de voorgaande dagen dag en nacht aan geweest, waardoor alle gammauilen het stadion in zouden zijn gelokt), maar feit is dat de gammauilen op deze manier de wereldpers wisten te halen.

Siep vermeldt ook het droevige nieuws dat is ons dit jaar alweer onverwacht een zeer een prominent lid is ontvallen, namelijk Anton Cox. Er wordt een minuut stilte in acht genomen om Anton te herdenken. Sandra Lamberts spreekt een kort in memoriam voor Anton uit:

Een in memoriam voor Anton Cox

Sandra Lamberts

Op 5 mei 's avonds bereikte ons het bericht van het overlijden van Anton Cox.

Ik herinner me Anton, denk ik zoals eenieder in de zaal, als een enthousiast vlinderaar met ontzettend veel kennis en ervaring.

Maar liefst 47 jaar deelde hij die ervaringen met Marcel Prick. Vele malen zijn zij samen op pad geweest en kwamen ze samen naar de ter Haar of Snellen bijeenkomsten. Tijdens menig praatje gaf hij aanvullingen over de besproken vlinders met ervaringen uit zijn lange vlinderverleden. Daarin kwam vaak de 'trend' aan bod of een vlindersoort of juist voor of achteruit gegaan was in de loop der jaren.

En hij kon het weten; van jongs af aan had hij interesse voor vlinders. Bijna iedere avond ging in Mook de lamp aan. Maar ook tijdens vakanties kon hij op verschillende plekken zijn val neerzetten. De vlinders werden uit de val gehaald en zelfs al opgezet voordat de rest van de dag begon. Ook tijdens een congres in de duinen werd de avond aangevuld met de nachtvlinders die op het licht af kwamen. Dankzij deze vele 'vangavonden' ontdekte hij de Oosterse schoone (*Eratophyes amasiella*) als nieuwe soort voor Europa, maar hij ontdekte ook andere nieuwe soorten voor Limburg en Europa.

In de loop der jaren heeft hij een enorme verzameling aangelegd die ook door vele contacten met andere specialisten en de diverse bezoeken aan beurzen werd uitgebreid maar ook werd verspreid. Hij had dan ook niet alleen binnen Nederland, maar ook in het buitenland veel kennissen in de vlinderwereld en zijn vangsten zijn in vele werken opgetekend. Zijn enorme toewijding heeft ervoor gezorgd dat het Natuurmuseum Tilburg en Nijmegen nu beschikken over een grote overzichtscollectie microvlinders.

Dat was Anton. Met weemoed denk ik aan hem terug. De verhalen over de soorten die hij in het verleden allemaal gevonden had, of juist recent pas tegen gekomen was werden met een enorm enthousiasme en met een schittering in de ogen verteld. Meestal met een climax naar de bijzondere vindplaats zoals de huiskamer in een boeketje droogbloemen of de tijdstippen waarop men het beste op pad kon gaan om vervolgens vermeld te staan van de grote schare aanwezige micro's die men overdag niet gevonden had...

We zullen Anton's kennis en verhalen gaan missen maar hem altijd herinneren als de aimabele goedlachse toegewijde vlinderaar uit Mook. Graag wil ik jullie dan ook een moment stilte vragen ter ere van Anton.

Notulen van de vorige bijeenkomst op 27 februari 2016. Geen opmerkingen naar aanleiding van het verslag van de bijeenkomst. Het verslag is bij deze vastgesteld.

Diverse bestuursmededelingen

1. Aankondiging van lezingendag op 28 januari 2017

Insecten voor plantenliefhebbers. Planten en insecten hebben een nauwe relatie. Veel planten zijn afhankelijk van insecten voor bestuiving maar nog veel meer insecten zijn afhankelijk van planten voor hun voedsel. Die voedselrelaties zijn nauw en honderden in Nederland voorkomende insecten zijn afhankelijk van slechts een of enkele planten.

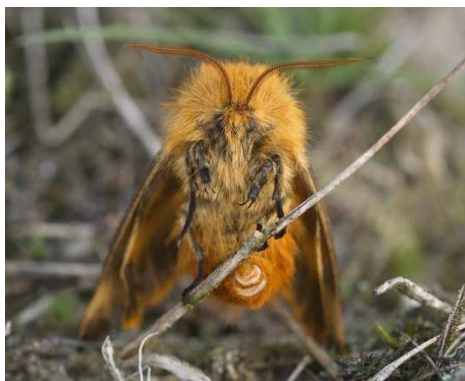

Fig. 1.
Herfstspinner (*Lemonia dumi*).
Linksboven: stervend vrouwtje in ei-afzethouding.
Rechtsboven: ei afzettend vrouwtje
Links midden: meerdere mannetjes die op een paringsbereid wijfje afkomen.
Links onder: vervellende rups aangevallen door mieren (rode pijlen).
Foto's: Jeroen Voogd.

We need your help to preserve the Lepidoptera collection of Papua!

Fund raising for the Digitalization Project of the Lepidoptera Collection KSP in Papua, Indonesia.

Rob de Vos

Koleksi Serangga Papua (KSP) is a large butterfly and moth collection build up by the late Br. Henk van Mastrigt. The collection is under supervision of the Kelompok Entomologi Papua (KEP) and property of the Universitas Cenderawasih (UNCEN) in Waena, Papua. With more than 75,000 specimens, all from Papua and West Papua, the collection is the only testimony of the butterfly fauna in Papua, now endangered by deforestation. Our goal is to open this collection for scientists and students to study and to ensure its preservation.

The KSP comprises many type specimens and other unique specimens, some even from species still undescribed by science. The collection is the most crucial tool scientists have to chart biodiversity, monitor populations and help designing protection policies. Despite its scientific importance, it remains very difficult to reach for many scientists and students worldwide. To make it accessible, The Papua Insects Foundation (PIF) aims to start a digitization project based on UNCEN. Digitized information and photographs will be put on line with open access (some exceptions for undescribed species in progress of publication). The Dutch Uyttenboogaart-Eliassen Foundation will finance the much needed material to photograph and register the specimens, but we still need money to finance the

Franje 20 (39) – februari 2017

workforce and to guarantee continuity of the project. Please help us with making this project a success and donate whatever you can contribute. We need € 3000 to start the project.

You will be informed of our progress at all times and your contribution will be mentioned in publications related to this project.

The Dutch Uyttenboogaart-Eliassen Foundation will finance the much needed material to photograph and register the specimens, but we still need money to finance the workforce and to guarantee continuity of the project. Please help us with making this project a success and donate whatever you can contribute. We need € 3000 to start the project.

You will be informed of our progress at all times and your contribution will be mentioned in publications related to this project.

You can send your contribution to ING Bank with IBAN number **NL10INGB0673660087**, BIC code **INGBNL2A**, Papua Insects Foundation, Stadskanaal, The Netherlands, with notification of “KSP Photo Project”. For more information, please contact chairman Rob de Vos rob.devos@naturalis.nl

On behalf of the members of KEP and biology students of UNCEN and PIF.

Thank you very much for your help!

Fig. 2.
Habitat van *Lemonia dumi*,
de herfstspinner: heischraal
grasland met ondermeer
muizeoor.

Foto: Jeroen Voogd

Fig. 3.
Volgroeide rups van
Lemonia dumi de
herfstspinner. Foto: Jeroen
Voogd

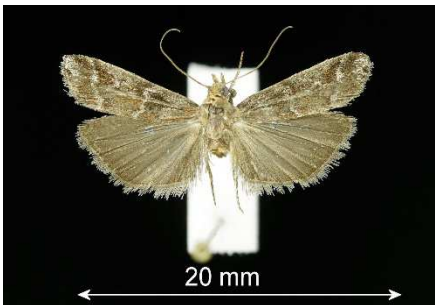

Fig. 4. Links: Wijfje van *Delplanqueia dilutella* (Denis & Schiffermüller). Rechts: Wijfje van *D. inscriptella* (Duponchel). Zie voor de details omtrent de verschillen tussen de genitaalstructuren *Melanargia* 28 (2): 74-82. Foto's: Frans Cupedo. Deze zijn eerder gepubliceerd en met toestemming van de auteurs overgenomen.

Sommige planten worden door insecten met rust gelaten terwijl andere heel populair zijn en een eigen mini-ecosysteem vormen. De afgelopen jaren is duidelijk geworden dat het langzamerhand minder slecht gaat met de Nederlandse natuur. Twee groepen lijken het echter onverminderd slecht te doen: vlinders en bijen. Is het toeval dat deze beide een directe voedselrelatie met planten hebben? Op deze studiedag staat de relatie tussen planten en insecten centraal en proberen we een beeld te krijgen van hoe planten de verspreiding en trend van insecten bepalen.

2. Overdracht Noctua.

Noctua is het database systeem waarin alle waarnemingen van de macro-lepidoptera zijn opgeslagen. De verspreidingskaarten van de vlinders en nachtvlinders op Vlindernet.nl komen allemaal uit Noctua. Willem heeft niet alleen aan de wieg gestaan van Noctua, maar heeft de database ook vanaf het prille begin in beheer gehad. En dat heeft hij altijd met veel enthousiasme en vooral ook deskundigheid gedaan. Helaas is hij vanwege gezondheidsredenen niet meer in staat dit werk voort te zetten. Daarom zet Siep hem tijdens de vergadering in het zonnetje, waarbij al deze mooie feiten worden gememoreerd en hij bedankt hem voor zijn grote inzet.

Willem bedankt Siep op zijn beurt voor de mooie woorden en geeft aan dat hij het werk voor Noctua altijd met veel plezier heeft gedaan. Zelf heeft hij er ook veel van geleerd. Nederland heeft het grootste aantal waarnemingen per km² in Europa en Noctua is om die reden absoluut een goudmijn. Willem gaat de vrijgekomen tijd gebruiken om te werken aan de database van de bladmineerders.

Hoe gaat het nu verder met Noctua? Maurice Franssen geeft als secretaris van de WVF (Werkgroep Vlinder Faunistiek) toelichting. Maurice, Erik van Nieukerken en Klaas Kaag hebben op 29 juni 2016 een gesprek gehad met Titia Wolterbeek en Jurriën van Deijk van de Vlinderstichting (DVS) over het overdragen van Noctua aan DVS. Hieronder staan de belangrijkste punten uit dat gesprek:

- a. DVS is bereid het beheer over te nemen. Jurriën gaat het doen maar kan daar niet structureel voor vrijgeroosterd worden; van de andere kant, hij zal ook ondersteund worden door José Kok en een collega voor de communicatie naar de waarnemers, en door Marijn Prins en Menno Venema op ICT-gebied en als achtervang voor als Jurriën er niet is. De communicatie met de waarnemers zal wel langzamer gaan dan bij Willem, maar dat zou bij iedereen zo geweest zijn. Een en ander wordt bekostigd uit eigen middelen van DVS.
- b. In eerste instantie zal Noctua gehandhaafd blijven als database waar de nachtvlinderwaarnemingen in zullen worden ingevoerd, maar op niet al te lange termijn zal overgegaan worden naar het eigen systeem van DVS (Anax).
- c. Het opsturen van lijstjes (digitaal of papier) zoals door een groep waarnemers nu gedaan wordt blijft mogelijk, DVS kan dat via hun programma 'Landkaartje' makkelijk verwerken. Jurriën krijgt daarvoor ondersteuning.
- d. Waarnemers kunnen nog steeds verzoeken indienen om informatie (bijv. waar is soort x gezien in de afgelopen y jaar). Voorwaarde was, is en blijft dat die

Franje 20 (39) – februari 2017

waarnemers dan zelf ook een bijdrage aan de database Noctua geleverd moeten hebben.

Dubbelstellingen zullen gecorrigeerd worden op de manier zoals Willem dat deed maar men wil streven naar wat finetuning daar. Men wil de validatie en ontubbeling in waarneming.nl te zijner tijd via de NDFD laten lopen.

- e. Er zal jaarlijks overleg zijn met DVS om het beheer van Noctua te monitoren. Of dit overleg gedaan wordt door de WVF of de sectiebesturen of beide is een andere discussie, daar komen we nog op terug.

Alle leden van de WVF konden zich in dit voorstel vinden. Het bestuur van de sectie Ter Haar is ook akkoord gegaan. Uit de zaal komen de nodige vragen die door Jurriën en Maurice worden beantwoord. Daaruit blijkt het volgende: de gegevens moeten naar Jurriën van Deijk worden gezonden, e-mail adres: jurrien.vandeijk@vlinderstichting.nl. Er komt een integratie van de database Noctua en Waarneming.nl. Noctua zal als zodanig opgaan in het nieuwe systeem maar de gegevens ervan zullen wel herkenbaar blijven en ze blijven eigendom van de WVF.

3. Aanpassing van het reglement. Zoals besproken in de voorjaarsvergadering dient het reglement op een aantal punten te worden aangepast. Wat de zomerexcursies betreft moet het ook mogelijk worden om af en toe een excursie in het buitenland te organiseren en bij de contributieregeling wordt nu officieel bepaald dat mensen die zich later in het jaar opgeven niet meer de volledige contributie voor dat jaar hoeven te betalen. De vergadering stemt in met de voorgestelde wijzigingen. Zie bijlage 1 voor de exacte aanpassing van het reglement.

4. Determinatiedag. De evaluatie van de determinatiedag was positief. Er waren zeker 25 mensen en het is heel goed verlopen. Kortom voor herhaling vatbaar. Er doet zich echter een kleine complicatie voor. De secties Snellen en Ter Haar zijn door Astra Ooms en Oscar Franken van de NEV benaderd met de vraag of ze een dag in een cursus entomologie zouden willen verzorgen. Samen een dag of eventueel voor beide groepen (macro- en micro-lepidoptera) een aparte dag. Een determinatiedag én een cursusdag lijkt het bestuur echter wel wat veel van het goede. We zien meer in een combinatie van cursusdag en determinatiedag. Het bestuur stelt de vergadering dan ook voor om in de ochtend een cursus entomologie te geven en daarna een determinatiemiddag te houden. Het is dan ook logisch om ons, zowel in de ochtend als de middag, enkel op de macro-nachtvlinders te richten. De sectie Snellen zou dan een vergelijkbare dag voor de micro-lepidoptera kunnen organiseren. Vanuit de vergadering komen enkele reacties:

- Cees Gielis merkt op dat het voorstel was om de cursusdagen op de VU te organiseren. Dan is een combinatiedag niet meer mogelijk.
- Willem denkt dat een combinatiedag voor zowel de cursus als de determinatie te kort is.
- Joke geeft aan dat zeker voor de cursus de micro lepidoptera meegenomen moeten worden.
- Hans Huisman vindt het een goed idee om cursus en determinatiedag te combineren.

Franje 20 (39) – februari 2017

- Klaas vraagt zich af of het een idee is om op de Nationale Vlinderdag een workshop te houden om nachtvlinders te promoten.

Er zijn dus veel argumenten vóór en tegen de combinatiedag. Om aan alle ideeën recht te doen, wordt er besloten om een cursusdag samen met de sectie Snellen te organiseren, naast een aparte determinatiedag. Op de cursusdag komen dan zowel de macro- als micro-lepidoptera ter sprake. Omdat twee extra dagen in het jaar toch wat veel van het goede lijkt te worden, wordt besloten om beide dagen om de twee jaar te organiseren. Dus afwisselend een determinatiedag en een cursusdag. In 2017 gaan we voor een cursusdag. Tijdstip en locatie (waarschijnlijk de VU te Amsterdam) worden nog definitief bekend gemaakt.

5. Begroting. Henk Stuurman laat de conceptbegroting voor 2017 zien. De begroting wordt zonder wijzigingen door de vergadering goedgekeurd en is bij deze vastgesteld. De begroting is te vinden in bijlage 2.

6. Bestuurswisseling.

Gerrit Tuinstra is aftredend bestuurslid en kan niet meer herkozen worden omdat hij er al twee termijnen op heeft zitten. Maurice Franssen is bereid zijn plaats in te nemen en dat aanbod wordt dankbaar door de vergadering aanvaard. Siep staat stil bij het aftreden van Gerrit en bedankt hem voor zijn inzet. Ook voor Siep zit de eerste termijn van drie jaar er alweer op maar hij stelt zich gelukkig herkiesbaar. De vergadering herkies hem met algemene stemmen.

Rondvraag

Sandra merkt op dat het bij reglementswijzigingen wel belangrijk is dat er zoveel mogelijk leden zijn. Het zou goed zijn om bij een volgende reglementswijziging alle leden via de mail daarvan op de hoogte te stellen. Het staat weliswaar in de agenda op de website, maar die wordt niet door iedereen bekeken.

Volgende bijeenkomst van de sectie Ter Haar: 1 april 2017

Faunistische mededelingen

Ervaringen met de heremiet in Thüringen.

Joke Stuurman

Met de informatie, die wij vonden in de Ecologische Atlas van de Dagvlinders van Noordwest-Europa van Frits Bink over *Chazara briseis* (Linnaeus), de heremiet, gingen wij in 2002 naar Thüringen. In de omgeving van Meiningen zochten wij toen uitgebreid naar de Heremiet en vonden deze niet. Juli 2016 gingen wij opnieuw naar Thüringen met als wenssoort uiteraard de Heremiet. In de omgeving van Meiningen is veel veranderd. Nieuwe wegen zijn aangelegd en terreintjes waar wij wilden zoeken waren niet toegankelijk. Meer in westelijke richting (Rhön) zagen wij een heuvel liggen, die zou kunnen voldoen aan de informatie uit het boek van Frits. Een smal landbouwpaadje gaf ons toegang met de auto tot het gebied en daarna was het nog een stukje wandelen en

klimmen met fotospullen. Na een wat ongelukkige valpartij, zat ik even bij te komen en tot mijn verbazing, kwam er voor mijn neus een vlinder op een bloem zitten, met alle kenmerken van de Heremiet! Naderhand bleken er nog wel meer te zijn op die ene plek, maar onze vakantie was geslaagd!

Vlinder aan een touwtje.

Klaas Kaag

Klaas laat een vlinder zien waar aan het achterlijf een touwtje lijkt te zitten. Bij het prepareren van het achterlijf lijkt deze structuur zich in het inwendige van de vlinder voort te zetten. Waar hebben we hier mee te maken? De zaal houdt het op een parasitaire nematode. De nematoden of rondwormen vormen een groep van algemeen voorkomende wormen. Veel soorten leven in de bodem van dode organische stof. Maar er zijn ook veel soorten die parasiteren op andere diergroepen zoals vertebraten (o.a. bij de mens) en insecten. De parasitaire soorten bij insecten kunnen soms wel tot 30 cm lang worden en leven in het darmkanaal van het insect. O.a bekend bij hoornaars en grote spinnende waterkevers. En dus ook bij vlinders.

Naschrift: Klaas komt op zijn vlinder aan een touwtje terug op de bijeenkomst van 1 april. Hij heeft zijn bevindingen ook aan Rob voorgelegd en die had er andere theorie over. Wordt dus vervolgd....

Hipparchia semele (Heivlinder) baltst anders

Frits Bink

Het baltsgedrag van de heidevlinder *Hipparchia semele* (Linnaeus) is uitvoerig beschreven door Tinbergen *et al.* in 1942. Het mannetje verleidt het vrouwtje door voor haar te gaan zitten en haar sprietten tussen zijn vleugels te nemen waardoor ze bedwelmd wordt door het feromoon van zijn geurschubben en vervolgens paringsbereid wordt. Deze publicatie krijgt grote bekendheid en wordt door velen geciteerd.

Tijdens het bezoek aan het Kootwijkerzand op 20 augustus 2016, samen met Sylvain Cuvlier en Jurgen Couckuyt, werd echter een geheel ander gedrag waargenomen, het vrouwtje verleidt het mannetje door voor hem op de grond te gaan zitten met

uitgespreide vlegels en af en toe met haar vleugels te fibreren. Dit type gedrag was mij onder andere bekend van het vuurvlindertje *Lycaena phlaeas* (Linnaeus).

Zou de beschrijving van het verleidgedrag door het mannetje zoals uitvoerig beschreven door Tinbergen dan onjuist zijn? Ikzelf had dit beschreven gedrag eens waargenomen in een kweek van het bont zandoogje *Pararge aegeria* (Linnaeus), maar dat er soorten zijn waarbij het vrouwtje het mannetje verleidt heb ik vaak waargenomen.

Tijdens eerdere bezoeken aan het Kootwijkerzand werden de eerste heidevlinders eind mei gezien: 30.v.2011. In begin augustus op 5-8-2016 waren er vele vlinders aanwezig waarvan het merendeel een min of meer samenscholingsgedrag vertoonden rond een plek met rijk bloeiende struikhei (*Calluna vulgaris*) waar mannetjes en vrouwtjes zich

neutraal jegens elkaar gedroegen maar op de warme middag van 20 augustus waren er vele vrouwtjes bezig met het afzetten van eitjes. Een klein aantal had echter nog niet gepaard en vertoonden uitgebreid het verleidgedrag van mannetjes. Zoiets van opschieten met paren want ik moet hoognodig eitjes afzetten omdat mijn buik vol is.

Een vrouwtje heeft op het tijdstip van uit de pop komen alleen hele kleine eitjes in aanleg en pas na twee tot drie weken kan ze beginnen met het afzetten van de eerste eitjes die zich inmiddels in haar abdomen ontwikkeld hebben. Voor die tijd is er voor haar geen noodzaak tot paren en zou de verleidprocedure van de mannetjes zoals beschreven door Tinbergen *et al.* op kunnen treden. Op 5 augustus heb ik van dat gedrag echter niets gezien, terwijl op 20 augustus ik driemaal vrouwtjes uitgebreid mannetjes heb zien verleiden. De verleide mannetjes volgden de vrouwtjes naar een beschut plekje waarbij ik eenmaal gezien heb dat er paring op volgde.

Onbevangen kijken naar soorten en niet bij voorbaat geloven wat er in de boeken geschreven staat, levert soms verrassend nieuwe inzichten op.

Literatuur

Bink F 2013. Dagvlinders in de Benelux. Uitgave in eigen beheer, Bennekom.

Bink F 2015. Butterflies in the Benelux. <http://www.phegea.org/Dagvlinders>

Tinbergen N, Meeuwse BJD, Boerema LK & Varossieau WW 1942. Die Baltze des Sammtfalters, *Eumenis (Satyrus) semele*. Zeitschrift für Tierpsychologie 5: 182-226.

Verklaring van puddling bij *Papilio zalmoxis*

Siep Sinnema

Op de Ter Haar bijeenkomst van 7.xi.2015 heb ik een filmpje laten zien van een merkwaardig verschijnsel bij een exemplaar van *Papilio zalmoxis* (Hewitson). Het betrof een opname die ik maakte in Kameroen in januari 2015 van deze grote dagvlinder, die regelmatig te vinden is op een strandje van de rivier bij het dorpje Ebogo. De vlinder is daar bezig op het strandje om vocht uit het zand te zuigen. In het Engels noemen ze dit “puddling”. Het merkwaardige feit deed zich voort, dat tijdens deze bezigheid de vlinder om de drie seconden een flinke hoeveelheid urine weer via het abdomen uitscheidde en dit minutenlang volhield. Dit ging in zo’n hoog tempo dat het onmogelijk is om op deze manier wel voedingsstoffen uit de opgezogen vloeistof te halen.

De verklaring van het verschijnsel komt uit een artikel van een aantal Japanners in een wetenschappelijk tijdschrift, dat Maurice Franssen bij toeval tegenkwam. De titel van dit artikel is: K^+ Excretion: The Other Purpose for Puddling Behavior in Japanese Papilio Butterflies.

De auteurs maten de hoeveelheid Na^+ , K^+ , Ca^{2+} en Mg^{2+} ionen die werden opgezogen en uitgescheiden tijdens puddling van Japanse *Papilio* soorten. In grote lijnen komt het er op neer, dat de vlinders een tekort aan Na^+ ionen aanvullen en tegelijk een teveel aan K^+ ionen, dat schadelijk is voor de vlinder, uitscheiden. Na^+ ionen zitten in de natuur te weinig en het voedsel van de vlinders. Puddling van *Papilio zalmoxis* in Kameroen vond plaats op een strandje aan de rivier, waar elke dag veel bedrijvigheid was van vrouwen,

die er de was doen, pannen schoonmaken, etc. In het zand komt op die manier natuurlijk een grote hoeveelheid mineralen terecht en kennelijk zitten daar voldoende Na^+ ionen in om het tekort aan te vullen.

De uitwisseling van deze ionen tussen de opgezogen vloeistof in het spijsverteringsorgaan en het hemolymfe (“insectenbloed”) vindt plaats door het concentratieverschil. Daartoe beschikken insecten over zogenaamde buizen van Malpighi, vertakkingen van het spijsverteringsorgaan, waardoor er een groot oppervlakte aan membranen ontstaat tussen de inhoud van het spijsverteringsorgaan en het hemolymfe. Door het concentratieverschil ontstaat osmose, transport van ionen door het membraan. Omdat de uitwisseling van Na^+ en K^+ ionen op deze manier snel gaat is het begrijpelijk dat de vlinders om de drie seconden een flinke hoeveelheid urine kunnen uitscheiden, waarin uitwisseling van de ionen heeft plaatsgehad. Overigens kwam uit het onderzoek ook nog, dat vrouwtjes minder bezig zijn met puddling dan mannetjes, omdat voor de productie van eitjes meer K^+ ionen nodig zijn.

“Highlights” van het jaar 2016

Maurice Franssen

Maurice toont zijn ‘highlights’ van het jaar 2016, waarbij de nodige voor hem nieuwe soorten zitten die afkomstig zijn van excursies. Zo bezorgde Jan-Jaap Boehlé hem een exemplaar van de zeldzame en bedreigde *Cyclophora porata* (Linnaeus), eikenooqspanner, tijdens de NEV-zomerbijeenkomst in het Noordhollands Duinreservaat. Deze soort wordt regelmatig gezien in de duinen en de Utrechtse Heuvelrug, maar zelden daarbuiten. Jan-Jaap ving hem op licht in Bakkum op 2.vi.

Bij het struinen door de duinen bij Egmond aan Zee op 4.vi. werd een fraai exemplaar van de zeldzame *Scopula ornata* (Scopoli), kantstipspanner, opgejaagd. Deze vlinder heeft daar een mooie populatie maar komt verder eigenlijk alleen in Zuid-Limburg voor.

Tijdens de Snellen-ter Haar excursie op 24 en 25.vi in de Wieden kwam *Plusia putnami* (Grote), moerasgoudvenstertje, regelmatig op het laken en dat was een nieuwe soort voor Maurice, want de oudere exemplaren in zijn collectie bleken verkeerd gedetermineerd. *P. putnami* is meer gedrongen dan *festucae* (Linnaeus), het goudvenstertje, en de onderste zilveren streep in de apex heeft wortelwaarts een stompe hoek, terwijl die bij *festucae* scherp gepunt is. *P. festucae* is algemeen verbreid in Nederland maar *putnami* is een soort van klei en veen die vooral in het noordoosten veel gezien wordt. Ook *Phragmatacia castanea* (Hübner), rietluipaard, is een liefhebber van vochtig gebied, hij komt voor in een band van Zeeland naar Groningen en ontbreekt op de zandgronden. In de Wieden werd hij gezien op beide avonden. *Lacanobia splendens* (Hübner), moeras-wuil, heeft ruwweg dezelfde verspreiding maar is veel zeldzamer en bedreigd. Deze werd gezien in de Wieden op 24.vi. Jeroen Voogd heeft rupsen gezocht én gevonden van *Coenophila subrosea* (Stephens), hoogveenaarduil, op de enige vindplaats van dit dier in Nederland, namelijk de Meinweg. Na de vlinder gefotografeerd te hebben mocht Maurice hem hebben. Eigenlijk is de rups nog mooier dan de vlinder, die zal Jeroen nog wel laten zien.

Franje 20 (39) – februari 2017

Maurice inventariseert dit jaar in een nieuw gebied aan de zuidwestelijke Veluwezoom, Wolfheze. *Crypsedra gemmea* (Treitschke), bruine granietuil, doet het daar heel goed. Ook op slechte avonden in september (en die waren er meer dan genoeg) kwam er altijd wel een exemplaar van deze fraaie uil op de lamp. Zijn verspreidingsgebied is Veluwe met af en toe een waarneming in Drenthe en Groningen. Midden op de hei van Laag Wolfheze verscheen op 26.viii een fraai exemplaar van *Xestia agathina* (Duponchel), late heide-uil, op het laken, een zeldzame en lokale soort die nog niet bekend was van dit stuk van de Veluwe.

Tot slot toont Maurice twee soorten die hij op vakantie in Vorpommern bij de Oostzeekust heeft gevangen. Een fraai exemplaar van *Protarchanara brevilinea* (Fenn), de stippehrietboorder, zat in de lichtval die hij vlak naast een grote rietkraag had gezet op 20.vii. Deze soort komt lokaal voor langs de Oostzeekust, ook wel de Noordzeekust maar zelden in Nederland. Gerrit Tuinstra meldt echter dat hij gezien is op Griend en een populatie heeft op Texel en daar dit jaar nog is gezien. Als slotstuk was er een exemplaar van *Pseudeustrotia candidula* (Denis & Schiffermüller), glanzende marmereuil, een vlinder die recent ook twee keer in Nederland is gezien. Dit exemplaar werd op 26.vii gevangen op het eiland Rügen, waar hij nog niet van bekend was.

Leuke soorten uit Wezep en Ouddorp.

Hans Huisman:

Hans laat enkele vlinders zien, vooral uit 2016, waarvan de meeste nieuw zijn voor Wezep of Ouddorp.

Als eerste soort *Eupithecia pulchellata* Stephens, de vingerhoedskruiddwergspanner, gevangen op licht in Wezep op 20.vii.2016. Dit is lang een vlinder geweest die uitsluitend in Zuid-Limburg werd gezien, maar de laatste tijd wordt hij sporadisch ook elders waargenomen.

Dan *Eupithecia phoeniceata* (Rambur), de cipresdwergspanner, te Ouddorp op 18.viii.2016. Dit vlindertje is in 2005 voor het eerst in Nederland gevangen en wordt sindsdien af en toe vooral in het zuidwesten waargenomen. De eerste vangst uit Ouddorp stamt uit 2014. De rups wordt vermeld van cipressoorten (*Cupressus*) en jeneverbes (*Juniperus communis*), maar hij zou ook op andere coniferen gevonden zijn.

Colostygia multistrigaria (Haworth), de vroege walstrospanner, kwam 15.iii.2016 in Wezep op licht. De vlinder wordt op diverse plaatsen in de duinstreek geregeld gezien, maar is in het binnenland bepaald zeldzaam. De rups leeft op walstrosoorten (*Galium*).

Laspeyria flexula (Denis & Schiffermüller), bruine sikkelui. Hans kent deze nog redelijk goed van vroeger, maar de laatste tijd is de soort behalve in Zuid-Limburg, veel zeldzamer geworden.

Dit jaar kwamen er in Wezep twee exemplaren op licht op 20 en 22.vi.2016. Ook elders in ons land is de vlinder dit jaar waargenomen.

Conistra ligula (Esper), de donkere winteruil, is een dier dat vooral in Limburg wordt waargenomen. Wel worden sporadisch vondsten gemeld uit de zandstreken in het oosten van ons land. Op 19.x.2016 kwam in Wezep een exemplaar op licht.

Tot slot wordt *Aporophyla lueneburgensis* (Freyer), de heidewitvleugeluil, getoond. Dit is een typische bewoner van de grote heidevelden op de Veluwe. Het dier was al uit Wezep bekend, maar de vangst op licht op 14 september van dit jaar laat in ieder geval zien dat de vlinder zich hier gelukkig nog kan handhaven.

Biologie en ecologie van de herfstspinner

Jeroen Voogd

Al vele jaren volgt Jeroen de populatie van *Lemonia dumi* (Linnaeus), de herfstspinner op de zuidelijke Veluwe (zie fig 1-3). In de loop der jaren heeft hij veel veldobservaties gedaan en ook meermaals herfstspinners gekweekt. Er zijn niet alleen gevonden rupsen opgekweekt. De soort is ook vanaf het ei-stadium gekweekt. Het blijkt dat de biologie en ecologie van deze soort niet zo eenduidig is als de literatuur doet vermoeden. Jeroen heeft zijn bevindingen gedeeld en zijn verhaal werd ondersteund met film en fotomateriaal.

Ei

De herfstspinner overwintert als ei. De forse eitjes worden in eerste instantie in groepjes van 10-15 stuks afgezet op dorre en dode stengels. Naarmate een vrouwtje meer eitjes heeft afgezet, worden de groepjes steeds kleiner, uiteindelijk worden er zelfs losse eitjes afgezet. Wanneer een vrouwtje start met het afzetten van eitjes is zij zo zwaar dat zij niet in staat is om te vliegen. De eerste groepjes eitjes worden dan ook in een gebied van een paar vierkante meter afgezet. Daarna heeft het vrouwtje voldoende gewicht verloren, legt ze steeds grotere afstanden af en zet nog steeds eitjes af. Dorre en dode stengels van grassen en kruidachtige planten worden door het vrouwtje gebruikt als ei-afzetlocaties. In totaal legt een vrouwtje grofweg 200-250 eitjes. Op de plek waar de vlinder uitgekomen is en waar gestart wordt met het ei-afzetten, zijn doorgaans waardplanten aanwezig. De eerste 100-150 eitjes worden daar afgezet. De overige eitjes worden afgezet op plekken waar de waardplant soms niet in de nabijheid aanwezig is. Schijnbaar wordt er alleen geselecteerd op een juiste ondergrond (van dorre en dode stengels) voor het afzetten van de eitjes.

Rups (fig. 1 en 3)

De overwinterende eitjes komen eind april – begin mei uit. De rupsen voeden zich met gewoon biggenkruid (*Hypochaeris radicata*) en muizenoor (*Hieracium pilosella*). De rupsen hebben een duidelijke voorkeur voor bloemen en bloemknoppen als voedsel. Daarnaast vreten de rupsen een plant maar gedeeltelijk op en verplaatsen zij zich frequent (op zoek) naar nieuwe planten. Hoewel de rupsen overwegend nachtactief zijn en zich overdag verstoppen onder planten of in losse grond, kunnen ze ook overdag worden aangetroffen. Vooral bij druilerig weer zijn de rupsen ook overdag actief, volgroeide rupsen zijn vaker dagactief. Afhankelijk van het weer (temperatuur) zijn de rupsen in 4-6 weken volgroeid. Doorgaans betekent dit dat rupsen tot circa medio juni gevonden

kunnen worden. Hoewel er zeker in de loop der jaren een honderdtal rupsen verzameld en uitgekweekt zijn, zijn er geen parasitoiden aangetroffen. Wel is het opmerkelijk dat de grotere rupsen, tijdens het vervellen, door mieren worden gegeten. De rupsenhuid is kennelijk alleen tijdens en vlak na een vervelling voldoende zacht voor de mieren om de rupsen als prooi te kunnen benutten.

Pop

De verpopping vindt plaats onder de grond. De rupsen beschikken niet over een spinselklier en er wordt geen duidelijke holte gemaakt in de grond. Opmerkelijk is dat de poppen verticaal in de grond staan, met de kop omhoog gericht. Reeds vanaf begin oktober zitten er volledig ontwikkelde vlinders in de poppen. Wanneer er enkele dagen een hoge drukgebied is komen de vlinders massaal synchron uit. De vliegtijd is opvallend kort, valt in de periode oktober-november en kent in Nederland meestal rond twintig oktober een duidelijke piek. Buiten deze piek worden slechts enkele vlinders waargenomen. Op de Veluwe heeft Jeroen vast kunnen stellen dat de rupsendoder (*Cordyceps militaris*) groeit op de poppen van de herfstspinner. Kweekexperimenten tonen aan dat ook poppen van de herfstspinner kunnen overwinteren, dit zijn vrijwel uitsluitend poppen van vrouwtjes. Een jaar later komen deze poppen op het juiste moment alsnog uit.

Imago (fig. 1)

De goudbruine grondkleur van de voorvleugels tezamen met de goudgele middenstip, middenband en de vliegtijd vormen belangrijke kenmerken om de herfstspinner te determineren. De enigszins gelijkende hageheld (*Lasiocampa quercus*) en kleine hageheld (*Lasiocampa trifolii*) vliegen eerder in het jaar en hebben een duidelijk witte middenstip. In Nederland komt de herfstspinner alleen zeer lokaal op de Veluwe voor. De vliegplaatsen vertonen kenmerken van het landklimaat. De vlinders hebben een opmerkelijk kort paar eerste voorpoten met een forse klauw aan het uiteinde. Vermoedelijk worden deze krachtige voorpoten gebruikt om zich uit te kunnen graven bij het ontpoppen. De vlinders zijn overwegend dagactief. Zodra vrouwtjes uitgekomen zijn en hun vleugels opgepompt zijn, beginnen zij met het lokken van mannetjes, die vaak met velen tegelijk op de paringsbereide vrouwtjes afkomen. Zodra een mannetje paart verdwijnen de overige mannetjes, vermoedelijk doordat het parende mannetje met een feromoon een signaal afgeeft dat er al gepaard wordt. Meestal wordt er maar een keer gepaard en start het vrouwtje direct daarna met de ei-afzet. Sommige vrouwtjes paren meerdere keren voordat zij beginnen met het afzetten van eitjes. De vlinders leven opvallend kort, doorgaans maximaal 48 uur. Bij gunstige omstandigheden kunnen de vrouwtjes binnen een paar uur alle eitjes afzetten waarna zij sterven. Stervende vrouwtjes worden nog in 'ei-afzethouding' aangetroffen. Op de vliegplaatsen op de Veluwe is meermaals gezien hoe klapeksters (*Lanius excubitor*) de dagactieve vliegende mannetjes vangen.

Biotoop (fig. 2).

Op de Veluwe komt de herfstspinner voor in heischraal grasland. De waardplanten komen daar niet in hoge dichtheden voor, wat wel een vereiste is voor de zich steeds verplaatsende rupsen. Opvallend is dat langs paden en wegen de waardplanten wel in hoge(re) dichtheden groeien en de meesten rupsen zitten langs de paden. Vermoedelijk is

er puin gestort als ondergrond voor de wegen en paden waardoor een voedselrijke situatie ontstaat waar biggenkruid en muizenoor van profiteren en de herfstspinner dus ook. Juist de strook direct langs paden en wegen wordt vaak gemaaid. Met het oog op het voorkomen van de rupsen bij vliegplaatsen van de herfstspinner verdient het de voorkeur om het maaien pas vanaf de derde week van juni uit te voeren.

De volgende link is naar een filmpje met de paring van een vrouwtje dat meermaals paart en eieren afzet: <https://youtu.be/dcgyy2kCSPo>. Merk op dat de mannetjes direct hun aandacht verliezen voor het vrouwtje als er daadwerkelijk gepaard wordt en dat ze terugkeren zodra er weer gepaard kan worden.

Bijlage 1: Aanpassing reglement zoals goedgekeurd door de vergadering van 8 oktober 2016:

Huidige artikel 3:

De sectie stelt zich ten doel het bevorderen van de studie van de Macrolepidoptera in Nederland, omvattende de dagvlinders (*Rhopalocera*) en de macro-nachtvlinders (*Heterocera*), waarvan met name de laatstgenoemde groep de aandacht zal krijgen. De sectie tracht dit doel te bereiken door o.a.

- het houden van bijeenkomsten (tweemaal per jaar)
- het organiseren van excursies
- het publiceren van wetenswaardigheden in het tijdschrift “Entomologische Berichten” en/of andere relevante tijdschriften

Nieuwe artikel 3:

*De sectie stelt zich ten doel het bevorderen van de studie van de Macrolepidoptera in Nederland, omvattende de dagvlinders (*Rhopalocera*) en de macro-nachtvlinders (*Heterocera*), waarvan met name de laatstgenoemde groep de aandacht zal krijgen.*

De sectie tracht dit doel te bereiken door o.a.

- *het houden van bijeenkomsten (tweemaal per jaar)*
- *het organiseren van excursies. Deze excursies hoeven niet noodzakelijkerwijs in Nederland te worden georganiseerd. Kennis over Macrolepidoptera in onze buurlanden kan ook de kennis over de Macrolepidoptera in eigen land vergroten. Wel moet het streven zijn om de excursies voornamelijk in Nederland te houden en enkel bij uitzondering naar het buitenland te gaan.*
- *het publiceren van wetenswaardigheden in het tijdschrift “Entomologische Berichten” en/of andere relevante tijdschriften*

Huidige artikel 14

- a. Leden dienen jaarlijks hun contributie te voldoen aan de penningmeester.
- b. De hoogte van de contributie wordt vastgesteld door het bestuur.
- c. Het bestuur zal niet tot vaststelling van de contributie overgaan dan nadat de ledenvergadering hierover een besluit genomen heeft.

Franje 20 (39) – februari 2017

Nieuwe artikel 14

- a. *Leden dienen jaarlijks hun contributie te voldoen aan de penningmeester.*
- b. *Nieuwe leden die zich voor 1 juli aanmelden betalen de gehele contributie. Leden die zich na 1 juli aanmelden, betalen contributie vanaf 1 januari van het volgende jaar.*
- c. *De hoogte van de contributie wordt vastgesteld door het bestuur.*
- d. *Het bestuur zal niet tot vaststelling van de contributie overgaan dan nadat de ledenvergadering hierover een besluit genomen heeft.*

Bijlage 2: Begroting Ter Haar kalender jaar 2017.							
Inkomsten	2017	2016	2015	Uitgaven	2017	2016	2015
Contributies	1,296	1,266	1,115	Zaalhuur	150	150	150
€12 resp. €6				Kosten Franje	250	250	238
				Vergaderkosten bestuur	80	55	54
				Reiskosten bestuur	300	250	194
				Administratiekosten	10	10	7
				Bankkosten	110	110	103
				Onvoorziene kosten	100	100	0
				Determinatie- en cursusdag	125	75	0
				Positief exploitatiesaldo	171	266	369
Totaal	1,296	1,266	1,115		1,296	1,266	1,115

Per 01-01-2016 zijn er 103 betalende leden en 5 betalende huisgenootleden = €1,266

Per 01-01-2017 zijn er 105 betalende leden en 6 betalende huisgenootleden = €1,296 (schatting)

Franje 20 (39) – februari 2017

BIJEENKOMST VAN DE SECTIE SNELLEN

De volgende bijeenkomst van de sectie wordt gehouden op
Zaterdag 25 februari 2017

Om 11.00 uur in het Centrum voor Natuur- en Milieu- Educatie “Landgoed Schothorst” het Groene Huis te Amersfoort, Schothorsterlaan 21, 3822 NA Amersfoort; tel: (033) 469 52 00; e-mail: cnme@amersfoort.nl; <http://www.hetgroenehuisamersfoort.nl/>

AGENDA

10.30 uur Zaal open.
11.00 uur Opening
Verslag vorige vergadering
Bestuursmededelingen intern en extern
12.30 uur Lunchpauze
13.30 uur Faunistische mededelingen (met korte pauze rond 14.30 uur)
16.00 uur Sluiting

http://9292.nl/reisadvies/station-amersfoort/amersfoort_schothorsterlaan-21/aankomst/2017-02-04T1049

Openbaar vervoer vanaf Station Amersfoort Schothorst, circa 18 minuten lopen of Stadsbus 7, Bushalte Keetje de Rieterf, ong. 6 min lopen

Openbaar vervoer vanaf Station Amersfoort Centraal
Lijn 103 Bushalte Oudegein, ong. 10 min lopen
Stadsbus X4, Bushalte Elly Takstraat, ong. 10 min lopen
Stadsbus 5, Bushalte Herderinnenpad, ong. 12 min lopen
Stadsbus 7, Bushalte Keetje de Rieterf, ong. 6 min lopen

Zie voor de wandelroutes

<http://www.hetgroenehuisamersfoort.nl/sites/default/files/Routebeschrijving%20naar%20CNME%20versie%2006-09-16.pdf>

Met de auto

Komende vanuit de richting Amsterdam-Hilversum:

Volg de A1 tot de afslag Amersfoort/Bunschoten (afslag 12).

Komende vanuit de richting Zwolle-Apeldoorn:

Volg bij het knooppunt Hoevelaken de A1 richting Amsterdam tot de afslag Amersfoort/Bunschoten (afslag 12).

Zie verder onderstaande routebeschrijving.

Sla bij de afslag Amersfoort/Bunschoten (Afrif 12) af en volg de richting Amersfoort/Hoogland (N199). U passeert 2 rotondes en gaat rechtdoor op dezelfde weg.

Franje 20 (39) – februari 2017

Sla vervolgens bij het tweede verkeerslicht linksaf richting Amersfoort Oost. Sla na 600 meter bij het verkeerslicht linksaf (Hamseweg).

Volg vanaf dit punt de gele wegwijzers 'Centrum voor Natuur en Milieu'.

Sla na 700 meter rechtsaf en volg de oprijlaan, (Schothorsterlaan) die is gemarkeerd met twee gemetselde zuilen met het opschrift 'Schot' en 'Horst'. Blijf de gele wegwijzers volgen (rechts aanhouden bij de rotonde voor de villa).

Komende vanuit de richting Utrecht:

Volg de A28 richting Amersfoort, afslag 5 Amersfoort/Maarn en langs de Stichtse Rotonde, richting Dierenpark Amersfoort (Daam Fockemalaan), einde verkeerslichten linksaf, met de bocht rechtsaf mee het spoor over en langs Dierenpark Amersfoort (Barchman Wuytierslaan), einde van de weg bij verkeerslichten rechtsaf (Amsterdamseweg).

Tweede verkeerslichten links (N199, Radiumweg), na de brug rechtsaf (Maatweg), eerste verkeerslichten linksaf (Hamseweg), na stoplichten 1e weg linksaf (Schothorsterlaan) die is

gemarkeerd met twee gemetselde zuilen met het opschrift 'Schot' en 'Horst'. Blijf de gele wegwijzers volgen (rechts aanhouden bij de rotonde voor de villa).

Let op. Uw navigatiesysteem kan op een gegeven moment aangeven dat u naar links moet (bij het landhuis), houd in dat geval rechts aan totdat u de houten witte poort ziet.

BIJEENKOMST VAN DE SECTIE TER HAAR

De volgende bijeenkomst van de sectie wordt gehouden op

Zaterdag 1 april 2017

Om 11.00 uur in Natuurcentrum "De Schaapskooi" Overboeicop 15, 4145 NN Schoonrewoerd. Tel: 0345-641201 website: www.natuurcentrum.nl

AGENDA

10.30 uur	Zaal open
11.00 uur	Opening
	Verslag vorige vergadering
	Bestuursmededelingen (waaronder aankondiging twee bestuurswissels en een cursusdag), financiën en rondvraag
12.30 uur	Lunchpauze
13.15 uur	gastspreeker Wim Veraghert
14.15 uur	Faunistische mededelingen o.a. met Maurice Franssen: Kleine Bylaer, een vlindeeroase in de Gelderse Vallei
16.00 uur	Sluiting

Op de website is de actuele agenda te vinden: www.sectieterhaar.com/actueel/agenda/php

Bereikbaarheid met de auto

Vanaf de A27 vanuit Breda: neem afslag Lexmond. Na 200 meter op rotonde rechts naar Hei- en Boeicop. Na 100 meter rechts naar Hei- en Boeicop. Volg deze weg 5200 meter, door het dorp. (Let op de snelheidsbeperking!!). Aan de rechterzijde is "De Schaapskooi".

Vanaf richting Utrecht: neem A2 richting 's-Hertogenbosch. Na verkeersplein Everdingen, 4500 meter, afslag 12 (Leerdam/Everdingen). Bij de tweede kruising rechts af: Hei- en Boeicop-Lexmond. Na 1800 meter aan linkerzijde is "De Schaapskooi".

Vanaf de A2 's-Hertogenbosch: na verkeersplein Deil doorrijden tot afslag Zijderveld/Leerdam. Hierna zie boven.

Bereikbaarheid met het openbaar vervoer

Vanaf richting Utrecht: neem A2 richting 's-Hertogenbosch. Na verkeersplein Everdingen, 4500 meter, afslag 12 (Leerdam/Everdingen). Bij de tweede kruising rechts af: Hei- en Boeicop-Lexmond. Na 1800 meter aan linkerzijde is "De Schaapskooi". Vanaf de A2 's-Hertogenbosch: na verkeersplein Deil doorrijden tot afslag Zijderveld/Leerdam. Hierna zie boven. Neem buslijn 85 tussen station Leerdam en Utrecht v.v., stap uit bij de halte op de kruising naar Hei- en Boeicop en bel de Schaapskooi, tel: 0345 641 201. Vertrek Utrecht-Jaarbeursplein: 01 en 31 min. Over het hele uur en vertrek Leerdam-station: 25 en 55 minuten over het hele uur.

Mededeling

Het is mogelijk om in de dagen rondom een bijeenkomst portovrij spullen toe te laten zenden door Eddy Vermandel. Een ieder kan op internet zien wat er allemaal te koop is en men spaart zo de porto uit. Ieder kan hem bereiken op het vertrouwde adres:

tel: 0114 370 378

e-mail: info@vermandel.com.

Internet: www.vermandel.com